

Folketællingen den 1. Februar 1895 i København og Nabokommuner.

Af

Marcus Rubin.

Tabelværk til Københavns Statistik, Nr. 11. Tabellarisk Fremstilling af Resultaterne af Folketællingen den 1. Februar 1895 for Staden København, Frederiksberg, Sundbyerne og Utterslev. Ved Cordt Trap, Chef for Staden Københavns Statistiske Kontor. Udgivet ved Københavns Kommunalbestyrelses Foranstaltning. København 1898. — 225 S. 4°.

Den første udførlige Bearbejdelse af Folketællingsresultater for København fremkom i 1851, paa Grundlag af Folketællingen den 1. Februar 1850. I et Tabelværk paa omtrent to Hundrede Kvartsider (Statistisk Tabelværk, Ny Række, Bind 3, Kbhvn. 1851) fremstilledes Befolkningsforholdene m. v. Gade for Gade i København, og i en Indledning resumeredes det store Materiale fra Tabellerne.

Det er let nu at se, at Værket var for vidtløftigt. At faa Befolkningen fordelt i Køn, Aldersklasser og Professioner i hver eneste Gade i Byen kunde umuligt være af Interesse, men man havde den Gang god Plads og meddelte, naar man blot kunde overkomme det, Rub og Stub af Materialet. Byens Befolkning var jo ogsaa væsentligt mindre end nu — fra 1850 til 1895

er København voxet fra $1\frac{1}{3}$ til $3\frac{1}{3}$ Hundrede Tusinder —, og dens bebyggede Areal var ogsaa adskilligt mindre end nu. Følgen var, at enhver Københavner kendte alle Gader, og enhver af disse havde endnu bevaret noget af Fortidens Individualpræg, derfor kunde man vel ogsaa falde paa at fortælle, hvormange Bagere og Kaffeskænkere, Høkere og Urtekræmmere, Murere, Malere, Smede og Snedkere der boede i hver Gade, og at fordybe sig nøjere i Emnet.

Ved Siden af det, der var formeget i Værket, var der imidlertid ogsaa noget særdeles godt. Ikke blot fremstilledes det ejendommelige ved Befolkningens forskellige Fordeling efter Køn, Alder, gift og ugift Stand i de forskellige Bykvarterer og de formentlige Aarsager dertil, men tillige meddeltes der en Beboelsesstatistik. Denne gik ud fra hver Ejendoms Grundareal, ifølge Grundskatten, og sammenholdt derefter Arealerne med Antallet af Beboere. Der beregnedes paa Basis heraf, hvor mange Kvadratalen Grund der gennemsnitlig fandtes pr. Beboer, samt Grupper over og under Gennemsnittet; man konstaterede herved videre, hvilke Gader og Kvarterer der vare tæt — resp. for tæt beboede —, og der angaves, med Nævnelse af Gade og Nr., enhver Ejendom, der maatte anses for overbefolket.

Dette Kvartværk, der var fremkommet under A. F. Bergsøes Ledelse af Statistisk Bureau, fulgtes af to Afhandlinger om København efter Folketællingerne 1. Februar 1855 og 1. Februar 1860. Afhandlingerne, der begge vare af C. N. David, havde ladet det meste af Tabelværkets Detail ligge, men fortsatte paa fortræffelig Maade, hvad der var godt i dette (jfr.

»Meddelelser fra det statistiske Bureau«. 3die Samling, Kbhvn. 1856 og »Statistiske Meddelelser«, 1ste Bind, Kbhvn. 1862). Næst efter summariske Oplysninger om de egentlige Befolkningsforhold i de forskellige Bykvarterer og ret udførlige om Erhvervsforholdene, beskæftigede ogsaa disse Afhandlinger sig navnlig med Beboelsesforholdene. David ansaa det for mindre korrekt at beregne Beboelsestætheden udelukkende paa Basis af Ejendommens Grund, uden ogsaa at tage Hensyn til Gadens og — hvor der var Tale om Delingen efter Bykvarterer — Torves og Pladsers Areal; thi ogsaa herpaa beroede jo det Rum og den Luftmængde, der stod til Beboernes Raadighed. Han ønskede derfor Brolægnings-, ikke Grundskatten taget til Udgangspunkt. Men for at kunne foretage Sammenligninger med Opgørelserne for 1850, bibeholdt han dog dennes Maalestok, hvor der var Tale om samtlige enkelte Ejendommens Grundareal. I begge Tællinger, af 1855 og 1860, beregnedes da paany Gennemsnittet af Beboelsestætheden og udpegedes de overbefolkede Ejendomme, saa at sige med Navns Nævnelser, samtidig med at det blev angivet, hvor og i hvilken Udstrækning der fra 1850 til 55 og fra 1855 til 60 var sket Forandring til det bedre eller det værre. Tillige gjordes der i disse Afhandlinger Rede for Befolkningens Fordeling i Forhuse, Side- og Baghuse og for Kælderbefolkningens Størrelse og Fordeling — et Samfundsspørgsmaal, der for en Menneskealder siden var af væsentlig større Betydning i København end nu. (I 1855 boede 9,0 pCt., i 1895 3,8 pCt. af Københavns Befolkning i Kældere).

Herefter laa den københavnske Statistik i lange Tider brak. Folketællingerne i Danmark forandredes fra femaarige til tiaarige, saa at der ingen Tælling var i 1865, og oven i Købet blev Tællingen i 1870 kun undergivet en meget summarisk Bearbejdelse, saa at der slet ikke var Tale om at ofre noget særligt paa København.

Fra Midten af 70erne begyndte imidlertid den kommunale københavnske Statistik. Det var, saa vidt erindres, Professor Scharling, der som daværende Medlem af Københavns Borgerrepræsentation foreslog en saadan Statistik indrettet, og det var Borgmesteren for Magistratens anden Afdeling, C. E. Fenger, der fik den tilvejebragt. Det første Arbejde, der sattes i Gang, var imidlertid ikke helt vellykket. Scharling gjorde lejlighedsvis med Rette opmærksom paa, at det havde været af Interesse, hvis man havde faaet Københavns Folketal konstateret i Midten af 70erne — hvorved man havde kunnet faa Kundskab om Indvandnings- og lignende Forholds Omfang i den stærkt opadgaaende Periode i Decenniets første Halvdel —; men det Tabelværk, hvormed der debuteredes, udarbejdet i Stadens Skattekontor, var mere af skatteteknisk end af statistisk og social Natur. Det nævnes her, fordi det gav en Art Beboelsesstatistik, men denne tog væsentlig Sigte paa den Leje og den Skat, der betaltes gadevis af en Gades hele Areal i hver Etage. En Fordeling efter Lejlighedernes Størrelse eller en Sammenstilling med Befolkningens (Husstandenes) Størrelse gaves der intet Materiale til.

Ved Folketællingen den 1. Februar 1880 overtog

København selv Bearbejdelsen af Folketællingslisterne for Hovedstaden. Men forinden havde man paa Listerne faaet indsat særlige Forespørgselsrubrikker for København. Disse krævede Oplysning om enhver Husstands Antal af Værelser, om Husleje og om forskellige Ægteskabs- og Børneforhold. De sidstnævnte Rubrikker bleve senere en Del af Grundlaget for den af Professor Westergaard og nærværende Anmelder udgivne »Ægteskabsstatistik«, de førstnævnte benyttedes, i Forening med Folketællingens øvrige Rubrikker (om Husstandenes Størrelse, Logerende, Tyende etc.), til den Beboelsesstatistik, der udgjorde Hovedparten af »Tabelværk til Københavns Statistik« Nr. 6 (Kbhvn. 1882). Til Belysning af Beboelsesforholdene var her iøvrigt ogsaa, paa Grundlag af Materialet til Bygningsafgiften og Arealsskatten, foretaget en Opgørelse af Etagearealet i hver Ejendom, sammenstillet med Tallet paa Ejendommens Beboere. Dette Arbejde gentoges i 1885, men ikke senere (jfr. nedenfor).

Undersøgelserne om Københavns Beboelsesforhold i 1880, ligesom den hele daværende Folketællingsbearbejdelse, var et i høj Grad lønnende Arbejde. Man fik Data frem, som selv Udlandets store Byer endnu kun havde lidet tilsvarende til, og som i hvert Fald herhjemme vare ganske nye. Under en Diskussion i Nationaløkonomisk Forening, kort Tid forinden Tabelværket fremkom, stredes man om Antallet af Et- og Toværelseslejligheder i København; Meningerne vare meget delte, men Ingen anede, at dette Tal naaede op til Halvdelen af samtlige Lejligheder. Mange andre Data fra Materiale, der hidtil havde manglet eller ikke var bearbejdet, kunde lægges frem i Tabelværket. — Det

er taknemmeligt at arbejde i ny Jord, Arbejderen faar ofte langt rigere Høst, end der ellers burde tilkomme ham.

Den 1. Februar 1885 afholdtes den første lokale Folketælling for København og Nabokommuner. Det er Synd at sige, at disse sidste deltog med Begejstring — saa lidt i 1885 som i 1895 —, men tilsidst lykkedes det dog dels positivt at faa dem med, dels i hvert Fald at faa dem til at tillade, at Tællingen foretoges.

Det »større København«, som herved indtoges under den fælles statistiske Sfære, var: København, Frederiksberg, Sundbyerne paa Amager og den Del af Utterslev (i Brønshøj-Rødovre Kommune), der hører under St. Stefans Sogn i København. De Tællingskemaer, der anvendtes, vare dels et Hovedskema, omfattende de almindelige Folketællingsrubrikker, men med skarpere Præcisering af Erhvervsrubrikken end tidligere og med en Rubrik angaaende Indvandringens alder for Ikke-Københavnsfødte, dels et Tillægsskema, der henvendte sig til Værterne med Spørgsmaal om Lejernes Navn, Stilling, Antal Værelser, deriblandt Værelser til Tyende og Logerende, Antal Forretningslokaler, Husleje o. s. v.

En Redegørelse for Skemaernes Indhold og en Motivering deraf offentliggjordes i nærværende Tidsskrifts 1ste Hefte af Aargangen 1885 og udgaves endvidere sammen med den foreløbige Opgørelse af Tællingen for alle fire Kommuner i April 1885. Aaret efter udkom Folketællingens Hovedtabelværk (»Tabelværk til Københavns Statistik«, Nr. 8, Kbhvn. 1886), der for

hele Tællingsområdet meddelte dels de almindelige Folketællingsresultater vedrørende Befolkningens Fordeling efter Køn, Alder, Trossamfund o. s. v., dels de summariske Erhvervsoversigter, dels endelig Resultaterne af Indvandringsundersøgelsen, hvor Fødested, Erhverv og Indvandringsalder vare kombinerede. Opførelsen vedrørende de indfødtes og de indvandrede Fordeling i Erhvervsgrupperne lod sig for det egentlige Københavns Vedkommende tillige sammenstille med tilsvarende Oplysninger i Industristatistiken for København af 1882. — Tabelværket paapegede selvfølgelig endelig de sociale Forskelligheder, der gave sig tilkende mellem København og dens mere eller mindre velstillede Nabokommuner, saaledes som de fik Udtryk i den forskellige Fordeling af Køn, Alder og Erhverv m. m.

Aaret efter (1887) udkom som Tillæg til Tabelværket en detailleret Erhvervsopførelse for København, kombineret med en Aldersfordeling for Befolkningen. Dette Arbejde blev af ikke ringe Nytte ved det følgende Femaars sociale Undersøgelser og Lovforslag; men det kunde uden Skade have været forsynet med indledende og vejledende Text og Oversigter.

I 1888 udgaves endelig en udførlig Fremstilling af Københavns Beboelsesforhold, dels paa Grundlag af Folketællingsmaterialet, dels paany ved Hjælp af Opførelser over Ejendommenes Etageareal.

Ved den almindelige Folketælling for Danmark, 1. Februar 1890, overtog København atter Bearbejdelsen for Hovedstaden (o: København alene). Med de almindelige Tællinglister for hele Landet fulgte som Tillægsskema for København et Beboesskema. Tabel-

værket om Folketællingen udkom to Aar efter (»Tabelværk til Københavns Statistik«, Nr. 10, Kbhvn. 1892), indeholdende Befolknings-, Erhvervs- og Beboelsesstatistik for København. Med Erhvervsstatistiken var en Indvandringsstatistik forbunden, saaledes at Befolkningen var delt i Aldersklasser ikke blot under Hensyn til Erhvervet, men ogsaa under Hensyn til Fødestedet, og det Experiment altsaa bl. a. kunde gøres, at undersøge den københavnske Befolknings Fordeling efter Alder og Erhverv, under Forudsætning af, at alle indvandrede manglede.

Boligstatistiken var ført videre i omtrent samme Spor som 1885, men denne Gang uden Benyttelse af Etagearealets Størrelse.

Vi komme endelig til Folketællingen for København og Nabokommuner den 1. Februar 1895. Paa dens Hovedliste spurgtes for første Gang, ikke om fyldt Aldersaar, men om Fødselsaar og Fødselsdag. Endvidere var der stillet Spørgsmaal om Indvandringsaar for Ikke-Københavnere, og Erhvervsrubrikken var skarpere affattet end tidligere. Paa Tillægsskemaet, vedrørende Beboelsesforholdene, vare navnlig Huslejerubrikkerne tydeligere og udførligere affattede end før.

I April 1895 udkom den foreløbige Opgørelse, i December s. A. offentliggjordes for det egentlige Københavns Vedkommende Tabeller vedrørende Befolkningens Fordeling efter Køn og Alder (jfr. nærværende Anmelders Redegørelse i Nationaløk. Tidsskrift, 1895, sidste Hæfte). Iøvrigt udarbejdedes i Løbet af Aaret de væsentligste Udkast til Arbejdsskemaerne for Bear-

bejdelsen som Helhed. Naar der her ikke paany toges Sigte paa en detailleret Kombineret af Alder og Erhverv, var det, fordi denne Opgørelse nu to Gange var foretagen, og det selvfølgelig ikke er gørligt, ja endog kan være unyttigt og Spild af Kraft stedse at foretage Specialundersøgelserne i samme Omfang. Til Gengæld planlagdes en Tabel, i hvilken paa én Gang Fødested, Erhverv (efter Grupper), Alder (efter Grupper) og for Ikke-Københavnere Indvandringsalder, foruden altsaa nuværende Alder, fremstilledes. Tabellen i udarbejdet Skikkelse viser f. Ex. saaledes, at 3 Personer af Mandkøn, indvandrede fra Slesvig i Alderen under 15 Aar, nu over 60 Aar gamle, ere Daglejere. (Tabelværk Nr. 11, S. 123). Endvidere planlagdes nye Tyendetabeller; thi vel havde man allerede siden 1880 haft ret udførlige Tyendeopgørelser, ogsaa i Forbindelse med Antallet af Husstande m. v., men under Paavisningen i Skriftet »1807—14« (Kbhvn. 1892) af den overordentlige Nedgang i Tyendeholdet fra Aarhundredets Begyndelse til dets Slutning var det blevet følt — og fremhævet —, at en Fordeling af Tyendet efter dets Talrighed i hver tyendeholdende Familie manglede. Denne Mangel søgtes nu afhjulpen. I Beboelsesstatistiken udelod man paany den nogle Gange foretagne Sammenstilling med Etagearealet; derimod havde man under Debatten om en Huslejeskat i første Halvdel af 90erne savnet en Gruppering af Huslejerne efter disses Størrelse, altsaa ved Siden af den gennemsnitlige Husleje pr. Lejlighed, efter dennes Art; en Tabel med dette for Øje besluttedes derfor tilvejebragt o. s. fr.

— Ledelsen af Bearbejdelsen i de efter 1895 følgende Aar, Udarbejdelsen af alle Textafsnittene og selve

Udgivelsen af det hele omfattende Tabelværk overgik til Hr. Cordt Trap, da han tiltraadte Stillingen som Chef for Staden Københavns Statistiske Kontor fra 1. Januar 1896. — Det sagdes ovenfor, at det er taknemmeligt at arbejde i ny Jord. Denne Fordel har Kontorchef Trap for en stor Del manglet. Men til Gengæld har for ham personlig Arbejdet haft al Nyhedens Interesse, og Tabelværket bærer da ogsaa helt igennem Præget af hans Kærlighed til den ny Gærning. Dermed forener sig paa ethvert Punkt den Omsigt og Grundighed, der giver Værket ikke blot dets aktuelle, men dets blivende Værdi. Man maa oprigtigt ønske Kontorchef Trap til Lykke med denne hans første Publikation af et Tabelværk, kvantitativt og kvalitativt betydeligt.

»Tabelværk til Københavns Statistik« Nr. 11 er delt i to Hovedafdelinger: I. Befolknings- og Erhvervsstatistik, II. Beboelses- og Lejestatistik. Hver af Afdelingerne omfatter en Række Textafsnit og en Række Tabeller, i hvilke dels de reale Spørgsmaal behandles hver for sig, dels København og enhver af dens Nabo-kommuner omhandles særskilt.

Afsnittene i første Hovedafdeling have til Genstand: 1) Folketallet og Befolkningstilvæksten, 2) Befolkningens Fordeling efter Køn, Alder og ægteskabelig Stilling, 3) Befolkningens Fordeling efter Trossamfund, 4) Erhvervsstatistik, 5) Befolkningens Fordeling efter Fødesteder, kombinerede med Erhverv, Alder og, for de indvandrede, Indvandringssalder, 6) Tyendeholdet i private Husholdninger.

Blandt disse Afsnit indeholder Erhvervsstatistiken en af Udgiveren foretagen Sondring imellem Forsørgerne, der paakalder Opmærksomhed, fordi den er ny og af Interesse. I en Tabel (S. 18) deler han Forsørgerne (i København, senere ogsaa i Frederiksberg) saaledes:

	Forsørgere		Forsørgede	
	Mandk.	Kvindek.	Mandk.	Kvindek.
1. Forsørgere, der kun forsørge sig selv....	44,892	54,038	»	»
2. Forsørgere af Mandk., der baade forsørge sig selv og andre...	53,041	»	44,526	104,647
3. Forsørgere af Kvindkøn, der baade forsørge sig selv og andre	»	8,585	5,623	9,322
4. Forsørgere af begge Køn, der i Forening baade forsørge sig selv og andre.....	1,782	1,787	2,639	2,953
Tilsammen	99,715	64,410	52,788	116,922

De interessanteste Rækker ere 2 og 3, fordi det især er under 1, at der indgaar »Personer under det offentliges Forsorg«, »Enker« o. a. lign., som man har maattet opføre under selvforsørgende, ihvorvel de maa- ske i Virkeligheden forsørges af andre. Men af 2 og 3 ses det, at der er ca. 6 Gange saa mange Mænd som Kvinder, der, foruden at forsørge sig selv, ogsaa forsørge andre. Tages ogsaa Hensyn til 4, og udskilles Kapitalister, Pensionister etc., saa at

kun de egentlig arbejdende blive tilbage, kommer man til omtrent samme Resultat som nys anført. At desuden det Antal forsørgede, der findes pr. Forsørger, er langt større i 2 end i 3. vil ikke undre, thi for Mændene gaa jo i Reglen Hustruer med ind under forsørgede. Antallet af gifte Mænd ifølge Folketællingen, 54 à 55,000, svarer nøje til Antallet af Mænd, der forsørge baade sig selv og andre (Rækken 2 og 4); man vil ved Hjælp af tilstedeværende Materiale ogsaa kalkulatorisk kunne bestemme, hvormange gifte Kvinder der forsørges af Manden, samt hvormange Sønner og hvormange Døtre der forsørges i Hjemmet. Anmelderen skal imidlertid ikke her komme nøjere ind paa dette Spørgsmaal — som han andetsteds har givet Bidrag til —, det er vigtigt at have faaet konstateret, at der er saa mange Kvinder, hvem ogsaa andres Livsunderhold direkte paahviler, men det maa blive en fremtidig Opgave at føre Undersøgelsen videre med det nys berørte Synspunkt for Øje: hvem der forsørges.

Tabelværkets Bearbejdelse saavel af Forsørger-tabellen som af den hele Erhvervstabel er iøvrigt lovlign tung. Man burde vistnok for det første, rent formelt, have fulgt den Reform, Statens Bureau har indført i sine Tabelværker, at gøre Siderne tospaltede; det letter Læsningen betydeligt. Men det er særlig nødvendigt, naar der som her er givet en Erhvervsudvikling paa en halv Snes tættrykte Kvartsider, hvor intet bryder Siden eller Læsningen. Adskilligt af, hvad der er sagt med Ord, kunde hurtigere være fremstillet ved smaa Oversigtstabeller; navnlig tør der formentlig henvises til den i »Indkomstforholdene i København« (Kbhvn. 1894), m. fl. Afhandlinger før og efter, givne Deling af Kvind-

ernes Livsstillinger, sondrede i Hovedgrupper, eftersom Erhvervet er Aandsvirksomhed eller egentlig Næring, ledende eller som Medhjælp, elementært eller fagligt — alt med Sammenstilling fra Tid til Tid.

Naar imidlertid baade en Del af disse Oplysninger og andre Erhvervsoplysninger af Betydning i det foreliggende Tabelværk ere noget vanskelige at faa Oversigt over, maa det paa den anden Side indrømmes, at netop det statistiske Erhvervsstof som bekendt er af særlig stridig Art, og at nødvendige Eliminationer og Forbehold paa Grund af Uensartethed i Skemaer og af Bearbejdelsesforskelligheder ved de forskellige Tællinger ikke have gjort Arbejdet lettere.

Afsnittet om det private Tyendeforhold udelader i sine Betragtninger Tyendeforholdet i Hospitaler, Fællestiftelser, Hoteller etc., kort sagt alle Steder, hvor Tyendet nærmest gaar ind under Begrebet »Medhjælpere«. Samme Princip er ogsaa fulgt for Enkeltmands Husholdning, naar Tyendet mere maatte betragtes som Forretnings- end som Hustyende. Iøvrigt mindes der om, at det Tyende, der ikke bor hos Herskabet, ikke har kunnet tælles med, da det ved Folketællingen anføres paa den Liste, hvor det har sit Logis, ikke hvor det gør sin Tjeneste. Dette Forhold spiller vist en ikke ganske ringe Rolle i København og burde muligvis have været skarpere betonet, end det er. Der er »Dagpiger«, »Formiddagspiger«, »Morgenkarle« etc., foruden Vaskekoner, Klosetkoner, Trappekoner og anden Medhjælp baade for Familier med og uden Tyende. — Ifølge Tabelværket fordelte Tyendeholdet sig saaledes:

	København		Frederiksberg	
	Antal Husstande		Antal Husstande	
Kvindeligt Tyende	abs.	pCt.	abs.	pCt.
0	69,957	86,0	9,898	76,5
1	9,346	11,5	2,528	19,5
2	1,747	2,1	462	3,5
3	235	0,3	49	0,4
over 3	36	0,1	4	0,1
Tilsammen	81,321	100,0	12,941	100,0

Saaledes holde i København kun 14 pCt. af Familierne kvindeligt Tyende, kun $2\frac{1}{2}$ pCt. mere end 1 kvindeligt Tyende, paa Frederiksberg ere de tilsvarende Tal 23,5 pCt. og 4,0 pCt. Tallene ere oplysende for den frederiksbergske Befolknings langt større Velstillethed end den københavnske. — Kun et Par Hundrede Familier i København og nogleogtredive paa Frederiksberg holde mandligt Tyende (efter Definitionen: udelukkende Husholdningstyende, hvad der iøvrigt navnlig ved mandligt Tyende turde være vanskeligt at udskille).

I Sundbyerne og Utterslev findes Tyende hos 4,6 Procent af de private Husholdninger, altsaa knapt en Femtedel af, hvad der er paa Frederiksberg. Dette svarer til Forholdene i de københavnske Arbejderkvarterer.

Anden Afdeling af Tabelværket, der giver Beboelses- og Lejestatistik, dels i Text, dels i Tabeller, behandler København for sig, de andre Kommuner for sig. De enkelte Afsnit have til Genstand: 1) Ejendommenes Fordeling efter Antallet af Etager, Lejlig-

heder og Beboere, 2) Beboelseslejlighedernes Antal og Gruppering efter Antal Værelser, Beliggenhed i Forhus og Baghus, Etage m. v.; Arbejderlejligheder, tilhørende Foreninger og Aktieselskaber m. v., 3) Antal af Husstande og disses Størrelse, Befolkningens Fordeling i Lejlighederne, 4) Huslejeforhold

Eftersom Oplysningerne om de almindelige Befolkningsforhold — Befolkningens Størrelse og Tilvæxt, Fordeling efter Køn og Alder, Fødested, Trossamfund, summarisk Erhvervsgruppering — altsammen offentliggjordes i 1895 og 1896 (jfr. »Statistiske Oplysninger om København og Frederiksberg«, Kbhvn. 1896), vilde det vistnok have været rettest, da det viste sig, at Arbejdet som Helhed var for omfattende til at kunne udgives i 1897, at have forceret Udarbejdelsen af Beboelsesstatistiken, der omhandler aktuelle og delvis hurtigt skiftende Forhold, og at have udsendt et Hefte herom forrige Aar. Den kombinerede Erhvervs- og Indvandringstabel har nemlig mest videnskabelig eller i Øjeblikket dog mindre haandgribelig Interesse, og da den utvivlsomt har været overmaade tidtagende, havde den egentlig fortjent at vente tilsidst.

Man har af Beboesskemaerne for København søgt at uddrage Oplysninger om saadanne Arbejderboliger, der have Karakteren af Kolonibygninger, tilhørende Foreninger, Aktieselskaber eller private Arbejdsgivere. Om der end ikke tør indestaas for, at alt er kommet med, er denne af Udgiveren foretagne Opgørelse dog meget fortjenstlig. Resultatet er følgende:

	Lejligheder paa				Ialt
	1 Værelse	2 Værelser	3 Værelser	4 Værelser og derov.	
1. Arbejderboliger, tilhørende Foreninger .	522	526	55	3	1106
2. Arbejderboliger, tilhørende kbhvn. Selskaber og private Arbejdsgivere	164	310	31	20	525
Tilsammen	686	836	86	23	1631
3. »Arbejdernes Byggeforening«	290	1250	370	265	2175
Ialt...	976	2086	456	288	3806

Ihvorvel, som bekendt, langt fra alle disse Lejligheder ere egentlige Arbejderboliger og langt fra alle ere Mønsterlejligheder, ere de dog af Betydning for store Dele af Befolkningen. Samtlige Et- og Toværelseslejligheder i København udgjorde ifølge Tællingen 43,863, det er da intet lille Tal, naar vi heraf finde 3,062 i »Arbejderboliger« eller dog Boliger, opførte med humane Formaal for Øje, for mindre bemidlede. Det er et Spørgsmaal, om man ikke til Sagens alsidige Belysning her ogsaa skulde have medtaget tilsvarende Boliger i Stiftelser (navnlig de forskellige Næringsdrivendes Stiftelser for gamle eller for Enker, andre milde Stiftelser m. v.); saa vidt det kan ses, ere disse Smaalejligheder med i det hele Antal Et- og Toværelseslejligheder og burde maaske ogsaa have været udskilte. Dog muligvis lader dette sig bedre gøre ved en monografisk Undersøgelse, der ogsaa gør Rede for

Beboernes virkelige Stilling og Livsforhold. Foreløbig er det unægteligt »Arbejderboligerne«, der frembyde størst Interesse og have været hyppigst omhandlede baade i Ind- og Udland; den meddelte Oversigt har derfor sin selvstændige Betydning.

Antallet af Lejligheder paa 1 Værelse er, forholdsvis set, gaaet uafbrudt tilbage i København, medens Antallet af Toværelseslejligheder stadig er forøget. Man ser det af følgende Tal, hvor pCt. betyder Procent af samtlige Byens Lejligheder:

	1895		1890		1885		1880	
	Antal	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.		
Lejligheder paa 1 Værelse	10887	13,3	13,9	15,0	16,8			
— — 2 — —	32976	40,2	39,9	36,3	32,9			
Tilsammen	43863	53,5	53,8	51,3	49,7			

Af samtlige opgjorte Lejligheder i 1895, 82,059, vare altsaa 54 pCt. Et- og Toværelseslejligheder, men tre Gange saa mange af sidste som af første Slags, i 1880 kun to Gange saa mange. Tilsammen taget er der imidlertid siden 80'erne Stigning i Antallet af Et- og Toværelseslejligheder, og det bør endvidere huskes, at en stor Del Toværelseslejligheder, der have Logerende, i adskillige Henseender synke ned til at være Etværelseslejligheder, Treværelseslejligheder blive paa tilsvarende Maade Toværelses o. s. fr. Tabelværket giver, i Lighed med tidligere, Oplysning om disse Forhold (S. 151).

. Væsentlig anderledes end i København ere naturligvis Forholdene paa Frederiksberg, hvor Et- og To-

værelseslejlighederne kun udgøre resp. 6,1 og 32,5 pCt. af Lejlighederne. Til Oplysningerne om de frederiksbergske Lejligheders Fordeling knytter Udgifveren en interessant Paavisning af, hvilken Betydning den frederiksbergske Byggelov af 11. April 1890 har haft for Byggeforholdenes Udvikling paa Frederiksberg (S. 164).

Opgørelsen af Beboelsestætheden — Antal Mennesker pr. Hus, pr. Lejlighed osv. — knytter sig naturligt til Oversigten over Lejlighedernes Art og Fordeling. Det er foran omtalt, at man ved de tre Folketællinger 1850, 1855 og 1860 maalte Beboelsestætheden ved Forholdet til Ejendommens Grund, og at man i 1880 og 1885, foruden Opgørelsen af Antallet af Værelser m. v., beregnede Tætheden i Forhold til Etagearealet. Dette sidste Maal er ikke benyttet i 1890 og 1895; næste Gang kunde det jo optages paa ny, men da maaske forbundet med Undersøgelsen om Lejlighedernes (Værelsernes) Kubikindhold. Husene her i Staden bygges jo ret ensartet, navnlig i Arbejderkvartererne, og det vil være en passende Opgave at lade tage Højdemaal et hundrede Steder eller saa her i Byen og kombinere disse med Arealerne. I det hele vil det nu, her som paa andre Omraader, maaske være rigtigt, da man har ret sikrede Totalbilleder, at gaa over til nogle Individualundersøgelser, der levendegøre de virkelige Forhold, og hvor det almene og det enkelte kan være til gensidig Kontrol.

Huslejestatistiken lader sig som al Prisstatistik praktisk kun benytte, hvis den afspejler Nuet. Som den foreligger, har den sin Betydning til Belysning af Bevægelsen 1890—95, altsaa med Hensyn til Fortiden,

og vil faa Betydning til Sammenligning med næste Opgørelse, altsaa med Hensyn til Fremtiden. Den har altsaa en blivende Betydning, og hvad den mangler i Aktualitet, fordi der vistnok netop i de halvfjerde Aar siden Folketællingen har været en Del Forandring i Huslejepriserne, kan forholdsvis nemt erstattes ved Opgørelser i Henhold til Grundejerforeningernes Lister m. v. I hvert Fald vil der, paa Grundlag af officielle Oplysninger, ligesom tidligere kunne tilvejebringes en samlet Fremstilling vedrørende Antallet af ledige Lejligheder og nye Lejligheder af forskellig Art siden 1895, og Forholdene dermed belyses til øjeblikkelig Brug, om noget saadant ønskes. Men man maa dog ogsaa i saa Fald søge tilbage til Resultatet af Masseundersøgelserne i Tabelværket, den nødvendige Regulator og Støtte for de delvise Iagttagelser.

Som samlet Resultat oplyser Huslejestatistiken for København, at den nuværende aarlige Lejesum her i Staden er ca. 38 Million Kr. Heraf falder der ca. $22\frac{1}{3}$ Mill. Kr. paa egentlige Beboelseslejligheder, ca. $15\frac{2}{3}$ paa Lejligheder, som delvis ere til Forretningsbrug, samt paa egentlige Forretningslokaler. De forstnævnte, $22\frac{1}{3}$ Million, fordele sig saaledes:

Lejligheder med en aarlig Husleje af	
under 100 Kr.	8,6 pCt.
100 — 200 —	37,5 —
200 — 400 —	32,9 —
400 — 800 —	15,1 —
800 — 1600 —	4,9 —
1600 — 3200 —	0,9 —
3200 Kr. og derover	0,1 —

Den almindeligste aarlige Husleje i København er altsaa, ifølge denne Oversigt, 100—200 Kr. Oversigten er, som foran berørt, ny, og kan bruges i skattetekniske Øjemed. Til social Brug bør den imidlertid vist for Fremtiden deles mere. Gruppen 100—200 Kr. er for omfattende og dækker, socialt set, hvad der netop er af Interesse at faa sondret. Dette gælder ogsaa flere af de andre Grupper. Bedst lader den sig forene med Lejeangivelserne for de forskellige Arter af Lejligheder: lodret de ca. 10 Delinger for Lejlighederne, vandret ca. 15 Delinger for Huslejerne.

Paa Frederiksberg er den samlede aarlige Husleje opgivet til henved $5\frac{1}{2}$ Mill. Kr., i Sundbyerne til 672,000 Kr., i Utterslev til 139,000 Kr.

Den gennemsnitlige aarlige Husleje var:

	for en egentl. Beboelses- lejlighed	for et egentl. Forretnings- lokale
	Kr.	Kr.
København	206	1068
Frederiksberg.....	352	622
Sundbyerne	142	386
Utterslev	130	346

Trods alle Mangler ved den Art yderst summariske Gennemsnit, forekommer det Anmelderen, at en saadan Sammenstilling er ganske god at faa Forstand af. — Den, der vil have videre Detailler, maa her, som i saa meget andet, søge Tabelværket.

Det Antal Indbyggere, hvis Befolknings-, Erhvervs- og Boligforhold det foreliggende Tabelværk omhandler, er opgjort til 408,330.

Deraf bo i

København	333,835
Frederiksberg	56,100
Sundbyerne	15,494
Utterslev	2,901
	<hr/>
	408,330

Naar disse Tal, der maaske skulde være satte i Spidsen for Anmeldelsen, sættes i Slutningen, er det for at gøre opmærksom paa, at Nabokommunerne, hvis Befolkning kun udgør 18 pCt. af Befolkningskomplekset, beslaglægger den ene Halvdel af Tabelværket, medens den anden Halvdel overlades de 82 pCt. egentlige Københavnerne. Der gaar saaledes 4 à 5 Københavner paa 1 »Nabokommuner«.

Dette er i og for sig forstaaeligt, thi Nabokommunerne have ikke tidligere været behandiede med en saadan Detail som ved denne Tælling, og de have for første Gang faaet en Beboelsesstatistik. Udgiveren fremhæver selv dette, og det har selvfølgelig været ham en Behagelighed her at have haft nyt Stof at arbejde i og forelægge Offentligheden. Tilmed frembyde jo de stærke sociale Modsætninger mellem København og Nabokommunerne og mellem disse indbyrdes mange interessante Sammenligningspunkter i nærværende Anmeldelse har fremdraget nogle af dem, ud af den Rigdom, Udgiveren anfører i Værket.

Men lignende og nok saa stærke Modsætninger kunne dog ogsaa findes imellem Københavns egne

forskellige Stadsdele (jfr. Anmelderens Bemærkninger i Nationalok. Tidsskrift 1896, S. 745 ff.), og det kommer let til at gaa ud over København, naar Nabokommunerne stilles lige med den i Behandlingens Omfang. I hvert Fald kan det blive trættende ved Læsningen og hæmmende for Overskueligheden, naar man to à tre Gange skal begynde forfra med det samme, om det end er »lige det modsatte«.

Dog Nabokommunerne kunne jo heller ikke undværes, og lige saa nemt det er at kritisere Ordningen, ligesaa svært er det at finde en bedre. Hvad der nødvendigvis maa fremstilles, er de egentlige Befolkningsforhold (Aarbogsoplysninger) for hver Kommune og i det hele saa meget, at man yder den administrative Deling, hvad der tilkommer den. Ved Siden deraf kan da maaske enten København behandles udførligt, de andre Kommuner summarisk, eller det hele Komplex behandles udførligt under et.

At en Forandring maa ske, følger allerede deraf, at vi jo ikke i Fremtiden kunne nøjes med de nuværende »Nabokommuner«; thi vi finde (jfr. »Statistisk Aarvog« II. 1897), at Valby fra Februar 1890 til Februar 1895 er voxet med henvend $\frac{1}{3}$ af sit Indbyggertal (3147 til 4034), og at Gentofte—Ordrup i Oktober 1895 havde henvend en halv Gang flere Indbyggere end i Februar 1890 (7449 til ca. 11,000), selvfølgelig begge paa Grund af Udflytningen fra eller Sammenbygningen med København.

Disse Kommuner — og maaske flere — ville komme til at høre med til det tyvende Aarhundredes Stor-København, der ved næste Tælling vil møde op med et Indbyggertal, som næppe gaar langt under den halve

Million. Hvorledes denne vil ordne sig i det virkelige Livs København og Nabokommuner, kunde maaske vække vor Bekymring, hvis dette skulde sysselsætte os her; men for Statistikens Vedkommende føle vi os trygge ved, at den halve Million, paa hvad Maade det nu end sker, utvivlsomt vil blive rettelig ordnet i den kommunale Statistik og dennes Publikationer.
